

Владислава Гордић Петковић

О МИРУ И НЕСМИРЕНОСТИ

(Младен Јаковљевић, *Избледеле душе*, Академска књига, Нови Сад, 2019)

Представљање протицања времена у прозном приповедању, које се заснива и на обради личног искуства и на колективном памћењу, на увидима у интиму и у традицију, на приватном наслеђу и идеологији, обухватиће и нарације о смрти; смрти се не приступа само као гашењу телесних и духовних моћи, већ и као сентименталној рекапитулацији која сажима узбудљиве или жалобне наративе о непроживљеним животима. Смрт је незаобилазна књижевна тема, једна од оних тема које немилосрдно контролишу и ствараоце и читаоце, не дозвољавајући половичност ни површност, присилу ни узмицање: смрт је неретко питање границе, и то не само границе између различитих поимања света и постојања, него и контроле простора који се протеже између мира и несмирене савести. Радња романа *Избледеле душе* одвија се на чудесној и опасној, високо ризичној а порозној граници између живота и смрти, боље речено у граничном појасу који се на тренутке чини опаснијим од извесности дефинитивног нестанка.

И непојамно и умирујуће може изгледати иницијална теза овог читања: теза да је смрт у *Избледелим душама* у исти мах и тематско-значањски изазов, и поетички одговор на тај изазов. Смрт вреба да похара, отме и однесе све што је вредно и трајно, али истовремено открива један од могућих механизма да се издрже притисци који долазе из спољног света, махом у виду што вербалних, што егзистенцијалних претњи – претњи садржаних већ у самим разликама у ставовима, оценама, тумачењима; смрт прети заборавом, али је већ сам страх од заорава моћан покретач борбе за промену.

Године 2016. британски прозаиста Вил Селф написао је о настанку романа нешто што добро може да објасни уметнички поступак Младена Јаковљевића. Изненађујуће традиционалан у својим поетичким поставкама, аутор романа *Доријан, Како живе мртви* и *Књига о Дејву* сматра да ова прозна форма треба да буде „свет који је самом себи довољан, и који сам себе објашњава“; да роман треба да буде саздан „у истом оном когнитивном модусу у ком се и конзумира“ – односно, да писац треба да се ослони на непоуздану секвенцијалност сопственог памћења а не само на канонска знања;

да треба да „замишља све оно што описује, а не да гугла“. Селф инсистира, дакле, на материјалности очигледног – како искуства, тако и његовог записивања. А већ је та самодовољност приповедног света виђена у Селфовој причи *Књига мртвих Северној Лондона*, где писац смрт представља као промену адресе, као пресељење из једне градске четврти у другу; управо то се догодило приповедачевој мајци – иако преминула и кремирана, она је у истом телу наставила живот на другом простору, са ранијим хобијима и новим кругом пријатеља, а то постхумно продужавање егзистенције представљено је потпуно веристички, констатовано као чињеница, без имало драматичности – тачно онако како би нас сопствени снови суочили са немогућим, логички неодрживим ситуацијама.

Градећи макар један од светова који сам себе објашњава, *Избегле душе* неће одустати од могућности да читаоцу понуде сновиђење у свевременост која делује као кратки интервал оног несагледивог и неизмеривог времена које наступа након физичке смрти. Открива нам се како је живети ван живота, како је тешко остати узапћен на влас удаљености од граничног камена који егзистенцију раздваја од непостојања. Јунаци Јаковљевићевог романа свет и време пре своје смрти приповедањем претварају у пасторалу и идилу (премда увек оперважене и горким опоменама), кормиларећи вешто страховима и сопственим и читаоцевим. Наративна структура овог романа гради се око титраве, нејасне слике која нам приказује хијерархијско устројство моћи у једном изолованом систему, у простору без контекста и димензија, у сфери ван свих временско-просторних задатости. Свет душа сахрањених на једном сеоском гробљу обавија „зид од магле, беличасто-сиве, усковићлан, умаласан све до неба, где се уливао у оловно сивило ниских облака“. Два наративна тока, два гласа у роману, припадају свету живих и свету мртвих – младић Радован је између два света, а поп Бранко одшкринуо је врата која воде из света живих у непознато, не могавши да их икад више затвори. Наративна реконструкција говора западне Србије, језика који су, како каже аутор, „појеле године“, свакако је додатни елемент авантуре несазнатљивости и граничне егзистенције у овом роману.

Они најупечатљивији јунаци у роману *Избегле душе* достојанство привилегују изнад свих интереса живота, изнад ситних тријумфа и малих личних користи. Радован, један од њих, буди се у свету који му је и познат и туђ, на месту на које је доспео незнано како, и чини му се да сања сопствену смрт. Још један од јунака, чича Милоје, праведан је и строг, одмерен и мудар, те га Радован одмах прихвати као поузданог и добронамерног водича, као једи-

ни сигуран компас у неспознатљивом свету. Милоје, тај стабилни морални центар *Избледелих душа*, износи мудре, сажете и драгоцене назнаке како да се живи у подручју неживог: када каже да младост не може бити запрека смрти, то чини да би новоумрлог Радована поучио законима света избледелих душа. Открива му много и када је суспрегнут и малорек, даје му савете, смешта га, потпуно збуњеног, у простор где се људи срећу у растанку, у дугом опраштању. Јаковљевић као врхунску загонетку не поставља егзистенцијалност смрти већ бесмртност похлепе, те једно од питања које роман поставља може да гласи: како то да чак и са оне стране свих земаљских амбиција и даље опстаје неутажива жеља да се приграби моћ? Оно што охрабрује и умирује јесте следеће: несебичност и племенитост искупују и појединца и заједницу, у околностима и просторима где више нема етичког размаравања.

Младен Јаковљевић хвата се у коштац са темом сеобе душе на онај свет и поступног суочења са ритуалима опраштања. Његов роман ће нас уверити да се битке за превласт и моћ воде са обе стране границе живота и смрти, хрлећи ка оквирима зачудног, језовитог, кошмарног, на тренутке и идиличног. Функционисање у заједници подразумева спознају граница – поштовање туђе воље и туђег поседа, уочавање разлика између стварности и маште, прошлости и садашњости, тренутка и вечности. С друге стране, имајмо на уму да бајке настају у давном времену кад је било мање људских права а више природних опасности, у времену кад је смрт била много мање табу, а више свакодневица. Бајка из давног времена у којој се сабрано и мирно читују паралелне димензије јесте и роман *Избледеле душе*.

Пришреме за смрт, за дуги нестанак и потпуни заборав, одвијају се у једној врсти сабирног центра, на гробљу, у чврстом обухвату магле. Додир с том маглом боли, и из ње се не да изаћи. Скуп избледелих душа о којима приповеда млади, неумрли Радован, закован у недефинисаном простору живота у смрти, скуп душа којима покушава да помогне, понаша се као свака заједница остављена на цедилу: међу њима влада напетост, има и оговарања и очајања, и страха и малодушности, задавања бола и трпљења насиља.

Срећемо у том омеђеном и опсађеном свету Миломира, ког је чума однела под земљу, Цану која је бледа и лагана „као да држиш празан рукав“, злодејника Видоја Савића, првоупокојеног, једно од оних сабласти које ноћу шетају по шуми у белој кошуљи. Његова мрачна повест ће се читаоцу тек разоткрити, након што схватимо да и тамо где престају овоземаљске заокупљености пролазним стварима душе бивају жртвама интереса уроњених у ризик про-

клетства и заборава. Младен Јаковљевић нас уводи у свет који је довољан самом себи и који сам себе објашњава како приповедање тече: та је наоко лако остварена самодовољност ионако једна од најважнијих премиса списатељског позива. Са друге стране, аутор се више ослања на имагинацијску реконструкцију времена и места него на ерудицију и неутралну фактографију, осећајући да до простора колективног миленијумског памћења можемо доћи само путем који води преко телепатије и емпатије. Постхумно постојање представља се као задатост, без помпезности и драматичности, но зато са много носталгије, солидарности и болећивости. И када говори о Радовановој егзистенцијалној анксиозности, аутор осветљава незаобилазан моменат туге, проговара о суочењу са губитком драге особе, а губитак је тегобан процес у ком се увек трага за компензацијом: искуство о амбиваленцији жаловања допуњава елементима егзистенцијалног конфликта, не бавећи се само настојањем преминулих да себи продуже живот у сећању.

У очајничкој одлуци да надвлада време и смрт, приповедна проза користи разнородне стратегије, али и манипулације, како типовима приповедања тако и самом егзистенцијалношћу приповедача. Наравно да та борба за трајање и живот никад не води победи: али било да Лондон претвара у некрополис, или пак подножје Гучева у постхумну пасторалну утопију, књижевно дело ће увек да нам покаже како је мирење са губитком могуће тек изван категорија мира и несмирениости.